

SÂNZIANA PREDĂ

Ipostaze ale ielelor "hel' frumoase"

Mitologia populară românească înfățișează ielele ca ființe imaginare, fete frumoase care se arată numai noaptea; aceste "sirene" ale văzduhului vrăjesc – prin cântecul și jocul lor - bărbații, seduși de puterea nefastă a celor pe care în folclorul nostru le regăsim sub epitete precum: "frumoasele, mândrele, dânsule, șoimanele, vântoasele".

R. Vulcănescu atrăgea atenția asupra faptului că numele "iele" reprezintă "un apelativ ritual, un eufemism de complezență, un tabu (Vulcănescu, 1987, p. 428). De facto, nici nu avem de-a face cu un nume, ci cu pronumele personal feminin "ele", în varianta rostirii populare. Numele lor real, tainic și inaccesibil (a cărui cunoaștere și rostire ar atrage numai nenorociri), este înlocuit cu atribute, împărțite, în genere, în următoarele categorii:

a). epitete imparțiale: Iele, Dânsule, Drăgaice, Vâlve, Irodite, Iezme, Vântoase, Nagode, Rusalii;

b). epitete flatante: Mândre, Frumoase, Domnițe, Fetele Codrului, Măiestre, Împărătesele văzduhului.

Asemenea duhuri ale aerului - bucurându-se de nemurire și tinerețe veșnică - sunt considerate divinități ale văzduhului silvic și campestru, dând expresie stărilor atmosferice ale aerului în continuă mișcare și schimbare. Cât privește originea lor, lucrurile nu sunt întru totul clare: fie suflete feminine care au fost vrăjite - iar Fârtatul nu mai vrea să știe de ele (Vulcănescu, 1987, p. 428), fie fiicele lui Rusalini-Împărat, care - trăind în păduri și pe câmpii - urăsc pe creștini, pentru că aceștia, ca supuși ai tatălui lor, s-au convertit la creștinism (L. Șăineanu, apud Vulcănescu, 1987, p. 428). O altă ipoteză, consemnată de T. Pamfile, le amintește ca fete frumoase transformate în babe urâte sau invers, ca urmare a unor greșeli comise față de Fârtat sau Nefârtat, care le-au blestemat a-și schimba înfățișarea până când ei vor hotărî să le ierte; de aici și firea lor extrem de capricioasă (Vulcănescu, 1987, p. 428).

În tradiția mitologică, aceste spirite, active în regim nocturn, își fac simțită prezența prin dansuri (coregrafia pare a fi cel mai important atribut al ielelor) și diverse manifestări auditive: zgomote, cântece, muzică (Marian, 2000, p. 156). Acțiunile lor se soldează, cel mai adesea, cu rezultate negative asupra celor care intră în contact cu ele (paralizie, nebunie).

Satele de pe Valea Grădiștei - în apropierea cetăților dacice - cunosc o variantă a acestor fecioare zănatice, cu mare forță de seducție și puteri magice: "Ielele îs Hel Frumoase, - e o legendă că vin de pe platoul Luncanilor, care-i aproape de Orăștioara de Sus - când le auzi, să te pui pe jos cu fața, că dacă nu, unde pune mâna pe tine, rămâi paralizat" (1). Sunt "fete frumoase, care cântă pe sus cântări frumoase de-și vine să plângi; dacă trece peste om și nu te-ascunzi, îți iau puterea - să te ascunzi pe sub copac; am auzit și eu, când eram la părinți, noaptea, eram aproape de casă (și mama mea a auzit și a zis că ce cântece a auzit, n-a auzit în viața ei) și eu m-am ascuns" (2). Sătenii au trăit -unii dintre ei - experiența întâlnirii cu Hel Frumoase, pomenite din moși strămoși: "pe vremea mea, existau iele: ale frumoase. Erau în număr de 12 și zburau prin văzduh" (3). "Bătrânii satului spun că Hel Frumoase innodau coama cailor și dacă treceau peste vreun om, îi luau graiul" (4). "Buna mea spunea că dormea cu moșu' și venea Hel Frumoase și vroia să-l miște pe moșu' să audă, da' n-avea putere în mână, nici grai" (5). Astfel de ființe nevăzute, ce pot fi întâlnite doar înainte de cântatul cocoșilor (6) pot provoca suferință și în mod indirect, prin intermediul unuia din elementele primordiale: apa. B. P. Hasdeu consemna, în acest sens, o tradiție din zona Prahovei: "ielele beau noaptea apa de prin fântâni și oricine va bea după dânsule, îl pocesc". Asemănător, se crede și pe Valea Grădiștei: "au și stricat pe buna mea, o

**Adevărul e ca uleiul:
Iese la suprafață.**

Doi coptii micuți să cresc,
Greu mi-a și, de bună samă,
Să siu și tată și mamă.
De-ai trăi oricât în lume
Văduvă-i cel mai hâd nume,
Hâd i și numele meu
Da'-i musai să-l port și eu,
Ș-a meu nume hâd a si -
L-oi purta cât oi trăi.
Măi (cutare), pretinii tăi
Li-s nevestele cu ei,
Tăte-s mândre și gătate
Nu-s ca mine supărate,
Tăte-s mândre și li-i bine
Nu-s supărate ca mine.

Colecția MARIA CHIȘ, Săliștea de Sus.
De la Maria Iuga Gâjanca, 89 ani, 1984.

1309

Tu te duci la târgușor,
Acolo ti-i târgui,
Ți-i târgui cizme noi -
Tu nu-i veni înapoi
Că te-or duré spatile
Că nu-i pat împerinat
Că-s patru scânduri de brad,
Că nu-i pat cu perini multe
Că-s patru scânduri de munte.
Și când în ele te-am băgat
Durerile te-o alinat.
Spune-mi o zi aleasă
Pe când să te-aștept acasă
Că drumu ți l-oi șindili
Cu șindilă de ce mică
Ca să vii pe duminică.

Colecția PETRICĂ SCĂUNĂȘU, Oarța de Sus
De la Ana Andreicuț, 70 ani, 1974

1310

Țucu-mi-te, soțu meu,
Doamne, bine te-am grijit
Pân tină și pe uscat
Ca să-ț cot io ție leac
Și nu ți l-am mai aflat
Până-n vârful muntelui
La truptina molidului
Io m-am prins a jelui.
Molidu de jelea mé
Și-o crăpat crengile
Și ș-o aplecat poalele.
P'ângă a tău pat când am umblat
Numa cucu mi-o cântat
În zori de zi
Și zîua și noaptea,
Două săptămâni de zile
Tăt am umblat p'ângă tine
Și sara și dimineața
Ca să-ț cot io ție leacul
Și tot nu ți l-am aflat,
Atâta am tău umblat

Și numa cucu mi-o cântat.
Colecția PETRICĂ SCĂUNĂȘU, Oarța de Sus
De la Ana Andreicuț, 70 ani, 1974

1311

Țucu-te, soțucu meu,
Arată-mi, dragă, drumu
Că oi vini cu prânzu,
Și-mi arată cărarea
C-oi vini cu gustarea;
Pe la cină, hai acasă
Să cinăm cu tăț la masă.

Colectia PETRICĂ SCĂUNASU. Oarta de Sus
De la Maria Drută. 39 ani, 1974

Mama după copil

1312

Oa, oa, oa, struțuc de flori,
Nu ț-o fo' vremea să mori,
Ț-o fo' vremea să trăiești,
Dragu mării, și să crești
Că-ai durnit la sânu meu
Ș-amu-i durni-n copârșău.

Colectia MARIA CHIȘ. Săliștea de Sus.
De la Maria Iuga Găjanca. 89 ani, 1984.

Mama/sora după fecior

1313

Vai de mine, măi (cutare),
Câți îs de măsura ta
Tăt pe uliță-or îmbla
Și s-or duce ș-or juca
Și s-or duce-n sat mereu
Și tu-i ședé-n temeteu.
Negrule, pământule,
Câți oameni ai adunat
Și tăt nu te-ai săturat -
Și p-a meu fecior l-ai luat.
Ien scoală-te și te uită
C-o vinit oameni la nuntă,
O vinit cu pomnino -
Scoală-te și-l sui în pod,
Ori în pod, ori în cămară,
Ori îl aruncă p-afară.
Vai de cununia ta
Dacă te duce popa,
Cununia ta-i de-amar
Că n-ai nănaș, nici stegar.

Oa, oa, oa, struțuc de flori,
Nu ț-o fo' vremea să mori,
O fo' vremea să trăiești.
Ien scoală-te să te uiți
Că ț-am pus în clop un struț:
Cranga măderanului
Din mnijlocu câmpului
Și cranga de la cafei
Tumna ca ochiții tăi.

Vai de mine, măi (cutare),
De-aiestea nu ne-o fo' dor
Să între popa-n ocol,
Nici aiasta nu-i o treabă

murit prin '54 - dar cum? este în pășune o poiană și ea o băut apă unde o jucat ele, din urma lor, .numa' cu slujbe grele." (6). Am notat, însă, în același areal, și o excepție, care conferă acestor "fete blestemate de părinți" (6) virtuți curative: ".zburau, beau apă din fântână și cine bea de-acolo, se vindecă de picioare" (7). În vreme ce vântoasele (o altă personificare a ielelor) sunt precedate de volburi, vârtejuri de vânt (Olteanu, 1999, p.434), Hel Frumoase se anunță auditiv: "se auzea ca un cor de cântec atâta de fain ca în ceriu" (5); "s-auzea, merea p-acolo pe sus, cânta - zburau, cânta, nu puteai înțelege că ce zic" (8); ".o fost ălea - am dormit odată afară la oi; o venit așa un vuiet de larmă de la răsărit și s-o dus spre apus, nu înțelegeai că ce zic, noaptea, că te lua frica, da' era sunet mare - e mai mult de patruzeci de ani" (9). Însă, la fel ca mai toate înfățișările ielelor, Hel Frumoase se prind în hore nocturne, jocul lor fiind interzis muritorilor: "Era o casă părăsită unde venea Hale Frumoase și petreceau noaptea. Un om a vrut să le vadă și s-a ascuns sub pat și le-a așteptat. După ora 12, au apărut și început să danseze și să bea. La plecare, ele au simțit că era un pământean în casă și l-au amenințat să iasă.când s-a făcut văzut, ielele nu se hotărau dacă să-l omoare sau nu. Până la urmă, i-au luat puterea din picioare și i-au promis că o să i-o redea numai dacă la anul era în același loc, în aceeași zi. Anul următor, ele s-au ținut de cuvânt și i-au redat omului puterea." (10).

Nu se poate contura un profil precis în cazul respectivelor fături feminine supranaturale, având în vedere și mărturiile unor săteni, referitoare la acțiuni pozitive, realizate de Hel Frumoase, acțiuni condiționate, totuși, de anumite elemente: "Un om venea de la moară, iar pe un pod le-a văzut jucând în văzduh și le-a urat joc frumos. Ele i-au urat să nu i se mai termine făina din sac. Dar el să nu spună nimănui de asta! Făina din sacul omului nu s-a terminat până când el, la rugămintele femeii, a spus ce i se întâmplase,atunci vraja s-a desfăcut" (11). "Ielele veneau la o fântână departe de sat.erau nouă. Când se întâlneau cu oamenii, îi întrebau de nevoi, de lipsuri, de ce-și doresc. Dacă săteanul se lăcomea și cerea foarte mult, el era omorât, dar nu dacă cerea în mod potrivit (fie bani, sau o fată cu zestre puțină, sau animale)" (12).

Iată, așadar, că în credința populară, caracterul lor nu este, eminent, ludic; mai mult, el include și o componentă justițiară: "Era o femeie pe care o bătea bărbatu', într-o seară o fugit și s-o ascuns într-o colibă-n pădure și o auzit cântecu' ielelor. S-o ascuns sub pat. Astea or intrat și-or sâmtit miros de om. Atunci ea o ieșit de sub pat și le-o dat bună-sara și le-o povestit năcazu' ei. Atunci i-or spus să meargă dimineața acasă, că n-o s-o mai bată bărbatu'. Când o ajuns acas', o găsit o grămad* de cenușă în mijlocul căsii" (13).

Per ansamblu, se poate concluziona că Hel Frumoase constituie o variantă în cadrul credințelor (ce abundă în mitologia tradițională românească) privitoare la spiritele feminine, mai mult sau mai puțin malefice. Indiferent de număr (par sau impar), ele nu au o existență individuală, înfățișându-se doar în cete, în hore eterice și nocturne (care par să amintească de hora Baccantelor). Relatările țăranilor accentuează influența lor nefastă, dar nu sunt uitate nici virtuți tămăduitoare ori de altă natură. Din păcate, astfel de relatări despre semidivinități feminine cu natură preponderent demonică - ale căror atribute, parțial, le putem identifica și în cazul Nimfelor sau Dryadelor - sunt tot mai puține.

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE: Marian 2000 Marian, S. Fl., Mitologie românească, Ed. Paideia, București;
Olteanu 1999 Olteanu, A., școala de solomonie, Ed. Paideia, București;
Vulcănescu 1987 Vulcănescu, R., Mitologie română, Ed. Academiei R.S.R., București.

LISTA INFORMATORILOR:

Stoicoi Ioan, 54 ani, inginer zootehnist, sat Ludești, com. Orăștioara de Sus - Hunedoara Nistorescu Saveta, 84 ani, agricultor, sat Ludești, com. Orăștioara de Sus - Hunedoara
Bogdan Mihăilă, 69 ani, com. Costești - Hunedoara
Dănșorean Margareta, 43 ani, com. Costești - Hunedoara
Zgăvârdean Ioana, 80 ani, sat Ludești, com. Orăștioara de Sus - Hunedoara
Zgăvârdean Grigore, 60 ani, agricultor, sat Ludești (Bârnea), com. Orăștioara de Sus - Hunedoara
Grec Susana, 52 ani, pensionar, sat Ocoliuș Mic, com. Orăștioara de Sus - Hunedoara
Rujoi Saveta, 83 ani, crescător de vite, sat Ludești (Strugari), com. Orăștioara de Sus - Hunedoara
Manta Ioan, 88 ani, crescător de vite, sat Ludești (Bârnea), com. Orăștioara de Sus - Hunedoara
Vulsan Mihăilă, 64 ani, com. Costești - Hunedoara
Nasta Radu, 59 ani, com. Costești - Hunedoara
Bogdan Maria, 80 ani, com. Costești - Hunedoara
Filipescu Ana, 74 ani, agricultor, sat Bucium, com. Orăștioara de Sus - Hunedoara

Două mame sunt pe lume   Și au zece copilași
Care poartă-acelaș nume   Hărniciei și drăgălași.

(Mămăle cu degetele)